

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра права теорії і філософії права

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«Introduction to European legal values /

Вступ до європейських правових цінностей»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень

Ступінь вищої освіти – магістр

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Статус навчальної дисципліни – за вибором студента

Рік набору – 2021

Харків 2021

Робоча програма навчальної дисципліни «Introduction to European legal values / Вступ до європейських правових цінностей» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої галузі знань освіти 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021. 22 с.

Розробники:

Вовк Дмитро Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент

Разметаєва Юлія Сергіївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Затверджено на засіданні кафедри теорії і філософії права
(протокол № 11 від 31 травня 2021 р.)

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями) затверджено на засіданні
кафедри теорії і філософії права
(протокол № 4 від 10 червня 2022 р.)

Завідувач кафедри – Петришин Олександр Віталійович,
доктор юридичних наук, професор

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Очікувані результати навчання.....	5
3. Зміст програми навчальної дисципліни.....	8
4. Обсяг і структура навчальної дисципліни.....	10
4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання.....	10
4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання.....	11
5. Форми педагогічного контролю та засоби оцінювання результатів навчання.....	12
6. Критерії оцінювання результатів навчання.....	13
7. Педагогічний контроль для здобувачів вищої освіти денної/заочної форми навчання.....	15
8. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни.....	16

1. Опис навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «Introduction to European legal values / Вступ до європейських правових цінностей» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4,0	Галузь знань – 08 «Право»	За вибором студента	За вибором студента
Кількість модулів – 3	Спеціальність – 081 «Право»	Рік підготовки: 2021–2022	Рік підготовки: 2021–2022
		семестр	семестр
Загальна кількість годин – 120	Рівень освіти – другий (магістерський)	1–2	1–2
		Лекції	Лекції
		20 год.	6 год.
		Практичні / семінарські заняття	Практичні / семінарські заняття
		20 год.	4 год.
		Самостійна робота	Самостійна робота
		80 год.	110 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2–4, самостійної роботи студента – 6–8.		Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (диференційований залік)	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (диференційований залік)

Мета навчальної дисципліни – підвищення рівня правової обізнаності здобувачів у європейському праві прав людини; формування у здобувачів поглиблених знань щодо регулювання цінностей на різних рівнях європейського права; формування знань, вироблення основних вмінь і навичок, а також формування професійних компетенцій у галузі європейських цінностей.

Завдання:

- поглиблення знань щодо європейських цінностей, як на рівні теорії права та конституціоналізму, так і на рівні усвідомлення їх важливості для європейського правопорядку;
- формування взаємозв'язку правових цінностей та специфічних правових інститутів та процедур;
- розвиток усвідомлення специфічних особливостей пострадянських правових систем, в яких має місце феномен перехідного правосуддя;
- вироблення причин невдачі автоматичної та швидкої імплементації європейських правових цінностей до правопорядку пострадянських країн;
- визначення перспективних шляхів конвертації європейських цінностей з формальних паперових положень до фундаментальних засад правопорядку.

Пререквізити: «Міжнародне право», «Право Європейського Союзу».

Кореквізити: «Advanced studies on EU law / Поглиблені дослідження права Європейського Союзу».

2. Очікувані результати навчання

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

РН-1.	Демонструвати знання доктринально-теоретичних основ у сфері правових цінностей.
РН 2.	Демонструвати знання підходів до нормативного регулювання правових цінностей актами європейського права різних рівнів.
РН-3.	Здійснювати критичний і системний аналіз специфіки періоду перехідного правосуддя у пострадянських державах.
РН-4	Демонструвати знання витоків концепції верховенства права.
РН-5	Аналізувати і правильно тлумачити зміст керівництв Європейського Союзу щодо елементів верховенства права.
РН-6	Демонструвати знання критеріїв, на основі яких здійснюється вимірювання верховенства права.
РН-7	Демонструвати знання засад нормативного регулювання верховенства права в Україні.
РН-8	Демонструвати знання правової природи демократії та історичного досвіду держав-членів ЄС у побудові демократичних режимів.
РН-9	Демонструвати знання ролі правозахисних організацій в діяльності щодо

	сприянню реалізації та захисту прав людини.
PH-10	Демонструвати знання специфіки нормативного регулювання правомірності обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту. Обґрунтовувати свою правову позицію щодо практичних ситуацій, спираючись на джерела права Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та інших міжнародних організацій у сфері окремих аспектів толерантності.
PH-11	Характеризувати рівень толерантності в соціумі на національному рівні в Україні на основі даних соціологічних досліджень.
PH-12	Демонструвати знання стандартів ЄСПЛ у сфері свободи релігії.

Викладання навчальної дисципліни забезпечує формування у здобувача вищої освіти загальних і спеціальних компетентностей та досягнення результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти відповідної спеціальності та освітньо-професійною програмою «Право», а саме:

Загальних компетентностей:

ЗК–1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК–2. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК–3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК–4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК–5. Здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як усно, так і письмово.

ЗК–6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК–7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК–9. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК-1.1. Здатність вирішувати проблеми інноваційного характеру.

ЗК–1.3. Здатність формулювати особисту думку та доказово її представляти.

Спеціальних компетентностей:

СК-1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

СК–2. Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України.

СК-3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

СК-4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.

СК-5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосовування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

СК-6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію.

СК-10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК-12. Здатність розвивати та утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника.

СК-13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

СК-1.2. Здатність демонструвати знання й розуміння правових систем в умовах глобалізації.

Програмних результатів навчання:

ПРН – 1. Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання.

ПРН – 2. Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.

ПРН – 3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на

достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.

ПРН – 4. Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки.

ПРН – 5. Вільно спілкуватися правничою іноземною мовою (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово.

ПРН – 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

ПРН – 7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

ПРН – 8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

ПРН – 10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.

ПРН – 14. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.

ПРН – 17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

ПРН – 1.2 Демонструвати знання й розуміння проблематики глобалізації в контексті розвитку сучасних правових систем.

3. Зміст програми навчальної дисципліни

Модуль 1. Європейські правові цінності та пострадянські правові системи.

Правові цінності: загальнотеоретична характеристика.

Правові цінності як феномен. Правові цінності в документах Європейського Союзу, Ради Європи та у практиці Європейського суду з прав людини. Правові цінності та правові принципи.

Пострадянські правові системи та цінності. Радянське право. Пострадянські правові системи: специфіка періоду перехідного правосуддя до верховенства права. Пострадянські правові системи та європейські правові цінності: досвід України.

Модуль 2. Верховенство права і демократія.

Доктрина верховенства права: загальна характеристика. Доктрина верховенства права: походження та сучасні підходи. Елементи верховенства права: керівництва Європейського Союзу. Вимірювання верховенства права: індекси верховенства права. Індекси верховенства права.

Верховенство права в Україні. Регламентація верховенства права Конституцією та законами України. Тлумачення концепції верховенства права судами України. Основні проблеми верховенства права в Україні.

Демократія. Теорії демократії. Як побудувати успішну демократичну державу: досвід держав-членів Європейського Союзу. Виклики демократії. Демократія та війна.

Модуль 3. Права людини, толерантність та секуляризм.

Права людини як правова цінність. Покоління прав людини. Права людини та соціальна мораль. Права людини та глобалізація.

Права людини в Україні. Права людини в Україні очима правозахисних організацій. Права людини та збройний конфлікт: World Justice Project, Human rights watch, Amnesty international.

Толерантність: загальна характеристика. Доктринальні підходи до визначення толерантності. Чи може право забезпечувати толерантність у суспільстві? Регламентація аспектів толерантності в документах Організації Об'єднаних націй, Європейського Союзу та Ради Європи.

Толерантність в Україні. Цінність толерантності в українському праві та суспільстві. Сучасні соціологічні дослідження щодо рівня толерантності в Україні. Толерантність до сексуальних меншин. «Hate speech».

Секуляризм. Стандарти, вироблені практикою Європейського суду з прав людини у сфері свободи релігії. Секуляризм та верховенство права. Моделі світськості та державної автономії. Секуляризм в Україні.

4. Обсяг і структура навчальної дисципліни

4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання

№ п/п	Дата проведення (згідно розкладу)	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
			Усього	У тому числі		
				Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
		Модуль 1. Європейські правові цінності та пострадянські правові системи.				
		Тема 1. Правові цінності: загальнотеоретична характеристика.	12	2	2	8
		Тема 2. Пострадянські правові системи та цінності.	12	2	2	8
		<i>Разом</i>	24	4	4	16
		Модуль 2. Верховенство права і демократія.				
		Тема 1. Доктрина верховенства права: загальна характеристика.	12	2	2	8
		Тема 2. Верховенство права в Україні.	12	2	2	8
		Тема 3. Демократія.	12	2	2	8
		<i>Разом</i>	36	6	6	24
		Модуль 3. Права людини, толерантність та				

		секуляризм.				
		Тема 1. Права людини як правова цінність.	12	2	2	8
		Тема 2. Права людини в Україні.	12	2	2	8
		Тема 3. Толерантність: загальна характеристика.	12	2	2	8
		Тема 4. Толерантність в Україні.	12	2	2	8
		Тема 5. Секуляризм.	12	2	2	
		<i>Разом</i>	60	10	10	40
		Усього годин / кредитів ECTS	120/4,0	20	20	80

4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

№ п/п	Дата проведення (згідно розкладу)	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
			Усього	У тому числі		
				Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
		Модуль 1. Європейські правові цінності та пострадянські правові системи.				
		Тема 1. Правові цінності: загальнотеоретична характеристика.	15	2	2	11
		Тема 2. Пострадянські правові системи та цінності.	11	-	-	11
		<i>Разом</i>	26	2	2	22
		Модуль 2. Верховенство права і демократія.				
		Тема 1. Доктрина верховенства права: загальна характеристика.	13	2	-	11
		Тема 2. Верховенство права в Україні.	12	-	-	12
		Тема 3. Демократія.	12	-	-	12

		<i>Разом</i>	37	2	-	35
		Модуль 3. Права людини, толерантність та секуляризм.				
		Тема 1. Права людини як правова цінність.	11	-	-	11
		Тема 2. Права людини в Україні.	13	2	2	9
		Тема 3. Толерантність: загальна характеристика.	11	-	-	11
		Тема 4. Толерантність в Україні.	11	-	-	11
		Тема 5. Секуляризм.	11	-	-	11
		<i>Разом</i>	57	2	2	53
		Усього годин / кредитів ECTS	120/4,0	6	4	110

5. Форми педагогічного контролю та засоби оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни «Introduction to European legal values / Вступ до європейських правових цінностей» передбачає проведення поточного та підсумкового контролю і здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи.

Поточний контроль знань включає:

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на практичних заняттях із застосуванням таких засобів: усне/письмове опитування, експрес-опитування, вирішення практичних завдань, участь у розробці кейсу, підготовка презентації, есе, реферату тощо. Поточний контроль має на меті перевірку рівня підготовки студента у вивченні поточного матеріалу. У ході практичного заняття студент може отримати оцінку за чотирибальною шкалою (0, 3, 4, 5);

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни, що проводиться наприкінці модулів у формі

колоквіумів.

Обов'язковою формою самостійної роботи студентів є підготовка підсумкової письмової роботи. Максимальна кількість балів за результатами захисту підсумкової письмової роботи – 20 балів.

Формою підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни є диференційований залік. Мінімальна кількість балів для отримання диференційованого заліку – 60 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів:

Поточний контроль							Підсумкова оцінка знань (диференційований залік)
Модуль № 1		Модуль № 2		Модуль № 3		Самостійна робота студентів	
п/з	Колоквіум	п/з	Колоквіум	п/з	Колоквіум		
max 20	max 10	max 15	max 10	max 15	max 10	max 20	max 100

6. Критерії оцінювання результатів навчання

Вид контролю	Кількість балів	Критерії (за кожною з оцінок)
Поточний контроль на практичному занятті	Max 5	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з теми, можливі окремі несуттєві недоліки.
	4	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.
	3	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Колоквіум	Max 10	Результати опрацювання матеріалу високі, можлива незначна кількість несуттєвих помилок.
	5	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Підсумкова письмова робота	Max 20	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри. Робота не містить методологічних помилок, є посилання на джерела та власні висновки. При захисті продемонстровані глибокі знання теми, а також

		доведеність висновків, позицій, класифікацій тощо.
	15	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри. Робота містить незначні методологічні помилки, є посилання на джерела, є власні висновки. При захисті продемонстровані достатні знання теми, а також доведеність висновків, позицій, класифікацій тощо.
	10	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри, але з незначними помилками. Робота містить методологічні та змістовні помилки, є посилання на джерела, є власні висновки. При захисті продемонстровані достатні знання теми, але виникли проблеми з аргументації окремих понять та суджень у роботі, доведеність висновків.
	5	Робота оформлена з помилками та порушеннями кафедральних вимог щодо форми роботи. Робота містить методологічні та змістовні помилки, використано недостатню кількість джерел для обґрунтування дослідження та висновків. При захисті виникли труднощі щодо розкриття змісту теми, наведення аргументів стосовно окремих положень роботи та обґрунтованості і доведеності висновків.
	Min 0	Робота оформлена неналежним чином, без посилання на джерела та містить методологічні помилки. При захисті автор роботи не може продемонструвати знання з обраної теми, навести аргументацію понять та здійснити аналіз інформації. Робота виконана з порушенням вимог академічної доброчесності.
Диференційований залік	100	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах і концепціях навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни й використання отриманих знань у практичній роботі.
	90	1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
	85	1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих помилок. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
	75	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Помилки й суттєві неузгодженості у відповіді на заліку за
зараховано		

		наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
	70	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Помилки у відповіді на заліку за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
	60	1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на питання на заліку.
не зараховано	55	1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

7. Педагогічний контроль для здобувачів вищої освіти денної/заочної форми навчання

Шкала підсумкового педагогічного контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою для заліку	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	зараховано	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками		80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків		70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	не зараховано	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		0 – 34

8. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

Нормативно-правові акти

Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Хартія про основоположні права Європейського Союзу 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text

Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>

Основна література

1. Andreas Aslund. Building Capitalism: The Transformation of the Former Soviet Block. CUP, 2001.
2. Dennis C. Mueller. Reason, Religion, Democracy. CUP, 2015.
3. Douglass C. North, John Joseph Wallis, Barry R. Weingast. Violence and Social Order. A Conceptual Framework for Interpreting Reordered Human History. CUP, 2009.
4. Fareed Zakaria. The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad, Fareed Zakaria. W.W. Norton & Company; 2003.

5. Francis Fukuyama. *The Origins of Political Order, Political Order and Political Decay*. Farrar, Straus and Giroux, 2015.
6. Leszek Balcerowicz. *Post-Communist Transformation: Some Lessons*. London: IEA, 2002.
7. Ole Norgaard. *Economic Institutions and Democratic Reform. A Comparative Analysis of Post Communist Countries*. Edward Elgar, 2000.
8. Анакіна Т. Регулювання прав окремих вразливих груп осіб за Хартією ЄС про основоположні права: досвід для України. *Український часопис міжнародного права*. 2015. № 2. С. 41–46.
9. Вовк Д.О. Як українські суди балансують релігійну свободу: аналіз у контексті світськості. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 3. С. 5–38.
10. Вовк Д. Проблеми визначення і дії верховенства права. *Право України*. 2003. №11. С. 127–130.
11. Дайнен Д. Дедалі міцніший Союз. Курс європейської інтеграції / Пер. з англ. М. Марченко. Київ: К.І.С., 2006. 699 с.
12. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / під ред. І. В. Яковюка. Київ, 2012. 208 с.
13. Комарова Т.В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС: монографія. Харків: Право, 2018. 528 с.
14. Комарова Т.В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Харків: Право, 2010. 360 с.
15. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: посіб. / за ред. Л.В. Губерського. Київ: Знання, 2009. 751 с.
16. Кулабухова А. В. Каталог прав громадян Європейського Союзу. *Право та інновації*. 2016. № 1. С. 270–275.

17. Лазовські А. Верховенство права Європейського Союзу у формуванні доктрини конституціоналізації права ЄС. *Право України*. 2019. № 6. С. 35–52.
18. Луць Л.А. Генезис ідеї європейської єдності. *Актуальні проблеми політики*. 2002. Вип. 13–14. С. 668–675.
19. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 304 с.
20. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: монографія; під ред. проф. В. І. Муравйова; Нац. акад. наук України, Київ. ун-т права. Київ: Ліра-К, 2013. 188 с.
21. Петров Р.А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу в правові системи третіх стран: монографія. Київ: Істина, 2011. 384 с.
22. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник / [Т.М. Анакіна, Т.В. Комарова, О.Я. Трагнюк, І.В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. І.В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.
23. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р.А. Петрова. Харків: Право, 2019. 442 с.
24. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу: науково-популярне видання: англ. Київ: К.І.С., 2001. 142 с.
25. Тюшка А. Договір про конституцію для Європи: генезис, юридична природа, політична цінність: монографія. Київ: К.І.С., 2007. 228 с.
26. Хартли Т.К. Основи права європейського Сообщества [пер. с англ.]. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 703 с.
27. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Харків: Право, 2013. 760 с.

Додаткова література

1. Комарова Т.В. Роль Суду справедливості Європейського Союзу у формуванні доктрини конституціоналізації права ЄС. *Право України*. 2019. № 6. С. 69–85.
2. Комарова Т. Взаємодія Суду справедливості Європейського Союзу з іншими судовими установами. *Право України*. 2018. 4. С. 223–232.
3. Комарова Т.В. Суд справедливості ЄС як орган захисту основоположних прав людини. *Держава і право*. 2018. Випуск 80. С. 173–188
4. Макаруха З.М. Правові засади діяльності Європейського Союзу у сфері забезпечення простору свободи, безпеки та юстиції: монографія. Львів: Астролябія, 2011. 543 с.
5. Муравйов В.І., Смирнова К.В. Європейське право: правова категорія, наука, доктрина. *Право України*. 2011. № 4. С. 141–177.
6. Передерій О.С. Європейське поліцейське відомство в інституціональному механізмі Європейського Союзу: історичні передумови створення, порядок формування, компетенція. *Право і безпека*. 2010. № 2 (34). С. 34–38.
7. Пістракевич О. Особливості законодавчого процесу в Європейському Союзі. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 39. С. 85–92.
8. Поглиблення відносин між ЄС та Україною: що, чому і як? / під ред. М. Емерсона, В. Мовчан. Київ, 2016. 288 с.
9. Разметаєва Ю. Теоретичні аспекти зобов'язань бізнесу у сфері приватності: виклики цифрової епохи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 235–239.
10. Разметаєва Ю. Демократія, права людини та Інтернет. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 104–110.
11. Разметаєва Ю. Електронне урядування як складник демократії в інформаційному суспільстві. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2020. Том 31(70). № 1. С. 37–41.

12. Разметаєва Ю. С. Розумні очікування у сфері приватності у цифрову епоху. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 12–18 DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12.02>.

13. Разметаєва Ю. С. Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 18–23 DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.2>.

14. Разметаєва Ю. Автономія, (не)права людини, ілюзії та очікування у цифрову епоху. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 92–101. DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.2.242835>.

15. Разметаєва Ю. Бізнес, права людини і новий суспільний договір у цифрову епоху. *Філософія права і загальна теорія права*. 2021. № 1. С. 134–145. DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.1.247482>.

16. Смирнова К.В. Аналіз еволюції відносин України з Європейським Союзом: правовий аспект. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 100. С. 132–136.

17. Стрельцова О.В. Конституціоналізація процесу асоціації України і Європейським Союзом: теорія та практика: монографія. Київ, 2017. 532 с.

18. Razmetaeva, Y. (2020) The right to be forgotten in the European perspective. *TalTech Journal of European Studies Tallinn university of Technology*, 10 (1), 58–76. doi: 10.1515/bjes-2020-0004.

19. Razmetaeva, Yulia S., Sydorenko, Olga O. (2021) Abortion, human rights and medical advances in digital age. *Wiad Lek.* 74(1), 132–136. DOI: 202110.36740/WLek202101126.

20. Razmetaeva, Y., Ponomarova, H., & Bylya-Sabadash, I. (2021). Jurisdictional Issues in the Digital Age. *Ius Humani. Law Journal*, 10(1), 167–183. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v10i1.240>

21. Razmetaeva, Y., Razmetaev, S. (2021) Justice in the Digital Age: Technological Solutions, Hidden Threats and Enticing Opportunities. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2(10), 104–117. DOI: 10.33327/AJEE-18-4.2-a000061

22. Satokhina, N., Razmetaeva, Y. (2021) «The loss of experience» in digital age: Legal implications. *Phenomenology and Mind*, 20, P. 128–136. DOI: 10.17454/PAM-2011

Інтернет-ресурси

Council of Europe official website –
<https://www.coe.int/en/web/portal/home>

European Court of Human Rights official website –
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

Freedom House organization official website – <https://freedomhouse.org>

United Nations and the Rule of Law – <https://www.un.org/ruleoflaw/>

Venice Commission official website –
<https://www.venice.coe.int/webforms/events/>

World Bank Open Data official website – <https://data.worldbank.org>

World Values Survey official website –
<https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Акти acquis ЄС, перекладені на українську мову –
<https://minjust.gov.ua/acquis-communautaire>

Консолідовані версії Лісабонського договору (українською мовою) –
www.minjust.gov.ua/file/23491

Медіа портал Європейського Союзу – <http://www.euractiv.com>

Офіційна сторінка Європейського Омбудсмена –
<http://www.ombudsman.europa.eu/start.faces>

Офіційна сторінка Європейського Союзу – <https://europa.eu/>

Офіційна сторінка Суду справедливості Європейського Союзу –
<http://www.curia.europa.eu>

Пошукова система нормативних актів ЄС – <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

Прогрес виконання Угоди про асоціацію – <https://pulse.eu-ua.org>

Тексти установчих договорів Європейського Союзу – <http://www.eurotreaties.com>

СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри теорії і філософії права. URL: <https://library.nlu.edu.ua/senmk/itemlist/category/97-kafedra-teorii-i-filosofii-prava.html>